

Mirosław SKARŻYŃSKI

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Homo Securitas

Wstęp

Domeną moich zainteresowań jest bezpieczeństwo ludzkie (human security), a konkretnie geneza (łac. *homo securitas* – bezpieczeństwo ludzi), ewolucja oraz znaczenie we współczesnych uwarunkowaniach. Warty uwagi przedsięwzięciem będzie zestawienie poszczególnych kategorii pojęciowych bezpieczeństwa związanego z egzystencją istoty ludzkiej, dokonanie ich analizy i wyciągnięcie wniosków.

Głównym zadaniem badawczym jest ukazanie kolebki bezpieczeństwa ludzkiego, określenie jego zakresu pojęciowego, a także zwrócenie uwagi na nieprzemijającą wagę we wciąż zmieniającym się świecie. Zasadniczą kwestią jest zatem wyodrębnienie problematyki bezpieczeństwa ludzkiego, pod kątem potrzeb i wymagań procesu kształcenia w szkole wyższej oraz odpowiedź na następujące pytania: Czy bezpieczeństwo ludzkie ma swój udokumentowany rodowód? Jak rozwijało się zainteresowanie problematyką bezpieczeństwa ludzkiego? Jakie jest znaczenie bezpieczeństwa ludzkiego w obecnych realiach? Czy istnieje potrzeba realizowania przedmiotu: Bezpieczeństwo ludzkie na kierunku studiów: Bezpieczeństwo Narodowe? Czy należy utworzyć specjalność: Bezpieczeństwo Ludzkie na kierunku studiów: Bezpieczeństwo Narodowe?

W literaturze przedmiotu można spotkać, odnoszące się do bezpieczeństwa ludzi, takie pojęcia, jak:

- bezpieczeństwo ludzkie – zagwarantowanie każdemu człowiekowi fizycznego „przetrwania” i zapewnienie środków utrzymania oraz obrona jego godności (*Bezpieczeństwo ludzkie*, 2013);
- bezpieczeństwo osobiste – zachowanie szczególnej czujności i podejmowanie wszelkich środków ostrożności, by zapewnić sobie i swoim rodzinom bezpieczeństwo (*Informacja*);
- bezpieczeństwo osobowe – wiąże się z dostępem do informacji niejawnych (Ustawa, 2010);
- bezpieczeństwo człowieka (jednostki ludzkiej) – zajmuje się obroną człowieka, jako jednostki, zapewnia mu poczucie bezpieczeństwa (*Bezpieczeństwo człowieka*, 2013);
- bezpieczeństwo jednostkowe (indywidualne, personalne) – stan pewności i spokoju, poczucie braku zagrożenia, istnienie ochrony przed potencjalnym zagrożeniem (Trubas, *Słownik*);
- bezpieczeństwo jednostki – stan wolny od zagrożeń dla istotnych każdemu człowiekowi wartości takich jak życie, zdrowie, wolność, nietykalność osoby i mienia, swoboda przekonań i głoszania poglądów, prawo do pracy (Fehler, 2012, s. 11).

Z przedstawionych zakresów pojęciowych wynika, że ich treść zawiera się w problematyce bezpieczeństwa ludzkiego, oprócz bezpieczeństwa osobowego, zatem nie

ma potrzeby ich odrębnego traktowania. Bezpieczeństwo osobowe, chociaż jest bliskoznaczne pozostałym pojęciom, rozpatrywane jest w kontekście ochrony informacji niejawnych.

Geneza bezpieczeństwa ludzkiego

Termin bezpieczeństwo, według R. Zięby oznacza stan „bez pieczy” od łacińskiego „*sine cura = securitas*”, leksykalnie rozumiany jako: stan pewności, spokoju, zabezpieczenia oraz jego poczucia, oznaczający brak zagrożenia oraz ochronę przed niebezpieczeństwami (Zięba, 1997, s. 3). Daje gwarancje, także jego zachowania (Gawłowski, Listowska-Gawłowska, Piecuch, 2010, s. 10). K. A. Wojtaszczyk twierdzi, że w sensie etymologicznym termin „bezpieczeństwo” wywodzi się od łacińskiego *sine cura*, a w czasach starożytnego Rzymu oznaczało ono polityczną stabilność (Wojtaszczyk, 2009, s. 11). L. F. Korzeniowski dowodzi jego źródłosłowu w łacińskim „*securus*”: „*se*” – oddzielnie, osobno, „*cura*” dbałość, opieka, troska, zaś przyrostek – „*logos*” oznacza „słowo”: *securit (o) logia*, czyli nauka o bezpieczeństwie (Szpyra, 2012, s. 36). *Securitas* jest terminem na bazie „*se*” – oddzielnie, osobno, lub „*sine*” oznaczającym „bez” oraz „*cura*” – troska, staranie, dbałość o coś, o kogoś, opieka (Korzeniowski, 2012, s. 75).

W języku łacińskim imię *Securitas* znaczy „bezpieczeństwo”. Zgodnie z mitologią rzymską, *Securitas*, to personifikacja bezpieczeństwa i ufności. Odnosi się do poszczególnych osób, jak i państwa. Na rewersach monet rzymskich, *Securitas* przedstawiano jako kobietę stojącą, opierającą się o kolumnę lub siedzącą na tronie (rysunek 1). Jej atrybutami były: berło, patera, róg obfitości, gałązka lauru, oliwka (*Securitas*, 2013; *Securitas*; Bogdański, 2009–10, s. 34).

Jednak na podstawie analizy rewersów monet rzymskich można jednoznacznie stwierdzić, że cechami odróżniającymi *Securitas* od innych bóstw były: berło, jabłko, gałązka (tabela 1).

Rys. 1. Bogini *Securitas* (mozaika, III w.)

Źródło: *Celestial Origin*, http://securitasoverseas.com/origins_3.html, 15.01.2015.

Tabela 1

Securitas na monetach rzymskich

L.p.	Moneta	Atrybuty Securitas
1.	Denar Makrynusa pokazujący stojącą Securitas z berłem (długie), przy kolumnie.	
2.	Antoninian Filipa I pokazujący siedzącą Securitas z berłem (krótkie).	
3.	Denar Geta pokazujący siedzącą Securitas z jabłkiem.	
4.	Folis Heleny pokazujący Securitas z drapowaną tuniką i gałązką.	
5.	Denar Karakalla pokazujący siedzącą Securitas z berłem (krótkie), przed oświetlonym ołtarzem.	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Leaning on that Handy Column*, http://www.forumancientcoins.com/moonmoth/reverse_securitas.html, 15.01.2015.

W Imperium Rzymskim, berło (*sceptrum*) miało kształt kija albo laski wykonanej z kości słoniowej, z pozłocanym orłem, z reguły o długości ręki, jaką zwykle nosił cesarz lub konsul podczas obchodów triumfalnych, po odniesionych zwycięstwach nad nieprzyjacielem (Gloger, 2010). Jabłko królewskie (łac. *globus cruciger*) stanowiło obok korony i berła symbol władzy monarszej. W starożytnym Rzymie znajdował się na nim wizerunek bogini zwycięstwa Nike (*Jabłko*, 2014). Gałązkę można traktować jako oliwną lub laurową. Właśnie od łacińskiego *laureatus* pochodzi „uhonorowany laurem”. Wieniec laurowy był zaś symbolem i nagrodą zwycięstwa w równej walce (*Wieniec*, 2013). Oliwka w mitologii rzymskiej symbolizowała odporność i witalność (*Grecka*, 2013). Drzewo oliwne i jego gałązki, po podbiciu wrogiego obszaru, Rzymianie wręczali mieszkańcom nowej kolonii, aby w ten sposób zaznaczyć ich kapitulację i zakończenie konfliktu (*Miasto*).

Symbolika przedstawiana na rewersach rzymskich monet pozwala na stwierdzenie, że Securitas sprawowała władzę nad bezpieczeństwem ludzi. Odwoływanie się Rzymian do Securitas miało zapewnić jednostce ludzkiej niepodatność na działanie nieko-

rzystnych czynników zewnętrznych i wygraną w walce z przeciwnościami. Zatem bezpieczeństwo ludzkie było ważnym i powszechnym problemem już w Starożytności, o czym świadczy zamieszczanie Securitas na rewersach rzymskich monet.

Ewolucja bezpieczeństwa ludzkiego

Rozwój koncepcji bezpieczeństwa ludzkiego nastąpił po zakończeniu działań wojennych w Europie. W czerwcu 1945 r. Sekretarz Stanu USA podczas konferencji w San Francisco stwierdził, że bitwa o pokój musi prowadzić do wolności od strachu (freedom from fear) i wolności od niedoli (freedom from want). Konkretyzacja tego stwierdzenia nastąpiła w *Raporcie Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP)* z 1994 r., który stanowi kluczowy dokument do studiów nad bezpieczeństwem ludzkim (human security) (Urbanek, 2013, s. 47). Zgodnie z *Raportem*, rozpatrywanie bezpieczeństwa ludzkiego musi ujmować jego powszechność, współzależność składowych, łatwość zapewnienia przez wczesną prewencję niż późniejszą interwencję oraz zogniskowanie na człowieku (*Human*, 1994, s. 22–23).

Autorzy *Raportu* stwierdzili, że współczesne zagrożenia są wywoływane przede wszystkim przez człowieka, a nie państwa. Dla większości zwyczajnych ludzi brak poczucia bezpieczeństwa wynika raczej z obawy o codzienny byt niż ze strachu przed światową katastrofą. W koncepcji human security wyróżniono dwa trendy:

- 1) wolność od takich przewlekłych problemów jak głód, choroby, prześladowania ze względu na pochodzenie, rasę, płeć, wyznanie czy poglądy polityczne;
- 2) ochrona przed nagłymi, bolesnymi wypadkami w życiu codziennym – w domu, pracy, społeczeństwie (Sekściński, 2013, s. 57–58; Kaźmierczak-Pec, 2014, s. 105).

Zdarzenia te mogą wystąpić w dowolnym państwie na świecie, niezależnie od stopnia jego rozwoju czy produktu krajowego brutto (PKB). Mogą mieć charakter powolnego procesu lub gwałtownej zmiany, wynikać z błędnych decyzji politycznych ludzi, sił natury lub kombinacji tych czynników.

Zgodnie z założeniami *Raportu* podstawę do rozpatrywania bezpieczeństwa ludzkiego tworzą cztery podstawowe cechy bezpieczeństwa współczesnego świata:

- 1) bezpieczeństwo ludzkie jest zagadnieniem uniwersalnym – dotyczy wszystkich ludzi na całym świecie, niezależnie od miejsca zamieszkania, bowiem takie zagrożenia jak bezrobocie, przestępczość, narkomania, zanieczyszczenie środowiska, naruszenia praw człowieka są wszechobecne;
- 2) poszczególne elementy składowe bezpieczeństwa ludzkiego są współzależne – ubóstwu i niedożywieniu towarzyszy przestępczość, brutalizacja życia społecznego, łamanie praw człowieka, migracje, korupcja, zagrożenie epidemiologiczne, ekologiczne itp.;
- 3) bezpieczeństwo ludzkie łatwiej jest zapewnić przez profilaktykę i zapobieganie, niż niwelowanie skutków jego naruszenia – dotyczy np. ochrony zdrowia;
- 4) bezpieczeństwo ludzkie jest kategorią subiektywną, bowiem wiąże się z indywidualnie i instynktownie odczuwanym poczuciem braku bezpieczeństwa – zadaniem państwa jest zagwarantowanie spokojnego i możliwie bezpiecznego życia ludziom poprzez zaspokajanie ich codziennych potrzeb, takich jak woda, żywność, edukacja,

opieka zdrowotna, praca w kraju wolnym od wojen i konfliktów (Kaźmierczak-Pec, 2014, s. 105).

W *Raporcie* podkreślono, że należy odejść od wąskiej koncepcji bezpieczeństwa odnoszącej się do terytorium, interesów narodowych i międzynarodowych. Położono zaś nacisk na pozytywne rozumienie tego zagadnienia, pokazując związek między zrównoważonym rozwojem ludzkości i bezpieczeństwem (Sekściński, 2013, s. 57).

Bezpieczeństwo ludzkie obejmuje: bezpieczeństwo ekonomiczne, zdrowia, środowiska, osobiste, żywności, wspólnoty oraz polityczne. Poziom bezpieczeństwa może być określony za pomocą różnych wskaźników (tabela 2).

Tabela 2

Dziedziny i wskaźniki bezpieczeństwa ludzkiego

L.p.	Kategorie bezpieczeństwa	Wskaźniki
1.	Ekonomiczne	– stały i satysfakcjonujący dochód, – pewność zatrudnienia, – ubezpieczenie społeczne;
2.	Zdrowia	– procent PKB przeznaczony na ochronę zdrowia, – subiektywne odczucie stanu zdrowia, – dostęp do leczenia, – subiektywna ocena jakości opieki medycznej;
3.	Środowiska	– poziom zanieczyszczenia, – zainteresowanie problemami środowiskowymi, – zdolność rządu do rozwiązywania problemów środowiskowych, – gotowość do inwestowania w ochronę środowiska;
4.	Osobiste	– strach przed przemocą, – poziom przestępczości, – działania samodestrukcyjne, – wypadki drogowe, – skuteczność instytucji bezpieczeństwa;
5.	Żywności	– fizyczny dostęp do podstawowej żywności, – jakość wyżywienia, – udział żywności w budżecie gospodarstwa domowego;
6.	Wspólnoty	– stabilność rodziny, – poziom zaangażowania we wspólnoty, – sieci społeczne;
7.	Polityczne	– podstawowe wolności i prawa człowieka, – zaufanie do rządu, – sprawność rządu, – zaangażowanie w politykę, – postrzeganie korupcji.

Źródło: J. Czaputowicz, *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Współczesne koncepcje*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 156.

Natura życia każdej istoty ludzkiej jest wyrażana i związana z przyczyną celową, którą sytuować można jako samo istnienie, trwanie i przetrwanie oraz prolongowanie danego bytu (Świniarski, 1997, s. 176). Bezpieczeństwo ludzkie można rozpatrywać w aspektach katastrof naturalnych, destrukcji różnych elementów otoczenia albo praw człowieka. Jednostka dąży do eliminacji zagrożeń lub podejmuje działania zmierzające

do ograniczenia stopnia i zakresu strat, gdy eliminacja zdarzenia zagrażającego nie jest możliwa (Niedzielski, 2010, s. 134).

Znaczenie bezpieczeństwa ludzkiego

W aspekcie antropologii filozoficznej oraz nauk humanistycznych i społecznych, filozofię bezpieczeństwa ludzkiego i strukturalnego rozumieć można jako taką dziedzinę myślenia, która dotyczy jednostki bądź osoby ludzkiej, człowieka i jego istnienia oraz tworzonych za sprawą ludzkich działań struktur i systemów, w których życie ludzkie jest uwikłane (Świniarski, 1997, s. 181).

Z jednej strony człowiek jest jednostką, osobą, a z drugiej – częścią większych, rozmaitych całości (systemów, struktur), takich jak społeczeństwo, naród, państwo, przyroda, które odnoszą się do bezpieczeństwa strukturalnego. W zasadzie człowiek nie jest zdolny do egzystencji poza tymi organizmami, a zarazem ich bezpieczeństwo jest dla ludzi ważne, a czasami wręcz niezbędne, gdyż funkcjonowanie systemów, struktur w oczywisty sposób wpływa na życie jednostek ludzkich, a więc na bezpieczeństwo ludzkie.

Z punktu widzenia humanistycznego indywidualizmu (łac. *humanus* – ludzki, odnoszący się do człowieka, *individuum* – jednostka) uznaje się, że najwyższą wartością jest człowiek jako jednostka, osoba, a więc nadrzędną postacią bezpieczeństwa jest bezpieczeństwo ludzkie. Bezpieczeństwo strukturalne, odnoszące się do pewnych całości (struktur, systemów), które nie są osobami, ale z którymi poszczególni ludzie są związani ma sens jedynie o tyle, o ile służy bezpieczeństwu ludzkiemu, a więc przyczynia się do jego zachowania, umocnienia, rozwoju. Według tego poglądu, całości do których należy człowiek mają odgrywać wobec niego służebną rolę. Przeciwny indywidualizmowi, uniwersalizm (łac. *universalis* – powszechny, ogólny) głosi, że całości (struktury, systemy), takie jak państwo, społeczeństwo, naród są ważniejsze od poszczególnych ludzi, którzy je współtworzą i którzy są ich częściami. Biorąc pod uwagę ten punkt widzenia, bezpieczeństwo ludzkie jest podległe bezpieczeństwu strukturalnemu, gdyż ważniejsze jest trwanie poszczególnych całości niż poszczególnych jednostek ludzkich.

Postawy indywidualistyczna i uniwersalistyczna ścierają się ze sobą także w wymiarze indywidualnym, szczególnie wtedy, gdy człowiek musi wybierać między własnym fizycznym przetrwaniem a narażeniem swojego życia na zagrożenie w imię wyższych wartości np. narodu czy państwa. Jeśli ktoś jest gotów umrzeć za sprawę wyzwolenia państwa spod obcego panowania, uznaje, że jego bezpieczeństwo, czyli ludzkie, jest mniej istotne niż integralność całości do której należy, gdyż uznaje, że ważniejsze jest przetrwanie tej całości. Odmiennego wyboru dokonuje ten, kto w takiej sytuacji unika walki i zabiega o własne przetrwanie, zakładając, że jest on sam ważniejszy od całości, do której należy, a przynależność ta nie zobowiązuje do ofiary własnego życia (Rechlewicz, 2012, s. 29–30).

Koncepcja bezpieczeństwa ludzkiego wywodzi się z badań nad pokojem oraz korzysta z dorobku krytycznych studiów nad bezpieczeństwem. Uznaje jednostki ludzkie za przedmiot referencyjny bezpieczeństwa. Wyróżnia się trzy koncepcje bezpieczeństwa ludzkiego:

- 1) odwołuje się do liberalnej idei prawa naturalnego i rządów prawa;
- 2) uznaje, że bezpieczeństwo jest zapewnione przez humanitaryzm, pogłębienie i umocnienie prawa międzynarodowego, zwłaszcza w zakresie przestępstw wojennych i ludobójstwa oraz przez wprowadzenie zakazu stosowania broni szczególnie niebezpiecznych dla ludności cywilnej;
- 3) postuluje rozszerzenie koncepcji bezpieczeństwa ludzkiego na te dziedziny, które wpływają na jakość życia, tj. kwestie ekonomiczne, społeczne, zdrowotne i ekologiczne.

Na temat bezpieczeństwa ludzkiego wypowiadali się przedstawiciele tzw. szkoły wąskiej i szerokiej, którzy nieco inaczej postrzegają bezpieczeństwo, zagrożenia i sposoby im przeciwdziałania. Szkoła wąska dostrzega, że upadek państw niesie za sobą ofiary cywilne. Koncentruje się na zapobieganiu przemocy o podłożu politycznym (zarządzanie kryzysowe, negocjacje, mediacje, interwencje, użycie siły) i ochronie jednostek przed jej konsekwencjami (np. konflikty zbrojne, wojny domowe, czystki etniczne). Szkoła szeroka podkreśla istnienie związku między bezpieczeństwem a rozwojem oraz zależność przemocy od biedy, złego zarządzania i korupcji, a głównym problemem do rozwiązania jest wolność od niedorozwoju i ubóstwa. Środki obejmują politykę prewencyjną i zapobieganie źródłom ubóstwa, m.in. przez wspieranie rozwoju, budowę instytucji, systemu prawa i społeczeństwa obywatelskiego (Czaputowicz, 2012, s. 154–155, 160–161).

Teorię bezpieczeństwa ludzkiego dzieli się aktualnie na dwie szkoły:

- japońską – koncentruje się na kwestiach rozwoju i poszanowania praw człowieka, które odpowiadają nurtowi *freedom from want*;
- kanadyjską (norweską) – kładzie duży nacisk na wojskowe interwencje humanitarne prowadzone w celu ochrony życia i praw jednostek, skłaniając się w kierunku *freedom from fear*.

Obecnie teoria bezpieczeństwa ludzkiego wzbudza coraz większe zainteresowanie w Stanach Zjednoczonych oraz w Unii Europejskiej, co nie pozostaje obojętne dla teorii i praktyki bezpieczeństwa w Polsce (Urbanek, 2013, s. 51–52).

Podsumowanie

Po II wojnie światowej w wyniku wzrostu znaczenia praw człowieka, pojawiło się pojęcie „bezpieczeństwo ludzkie”, koncentrujące się na prawach jednostek, których przestrzeganie jest zależne od systemów polityczno-społecznych. W krajach o ustroju demokratycznym w znacznie większym stopniu dba się o interesy własnych obywateli, aniżeli w tych o ustroju autorytarnym bądź totalitarnym, gdyż dla ich władz państwowych, prawa jednostki nie mają istotnego znaczenia i nie są przestrzegane (Zajac, 2009, s. 21).

Stopniowo, szczególnie po zakończeniu zimnej wojny, coraz śmielej wysuwano pogląd, że podstawowym podmiotem bezpieczeństwa są jednostki ludzkie, ponieważ bez ich uwzględnienia bezpieczeństwo nie miałoby sensu. Rozszerza się zainteresowanie problematyką bezpieczeństwa ludzkiego (*human security*). Zgodnie z popularnym wyjaśnieniem „w *human security* nie chodzi o groźną broń, ale o godność człowieka.

W ostatecznym rozrachunku stanowią o niej dzieci, które nie umarły, choroby, które się nie rozprzestrzeniły, napięcia etniczne, które nie wybuchły, dysydenci, którym nie zamknięto ust, człowieczeństwo, które nie zostało złamane” (Williams, 2012, s. 7).

Jeżeli słowo „bezpieczeństwo” jest używane bez żadnych dodatkowych określeń, to oznacza ono zwykle stan braku zagrożenia życia lub zdrowia pewnej osoby lub osób. Bezpieczeństwo ludzkie dotyczy poszczególnych, konkretnych jednostek ludzkich. W tym przypadku chodzi przede wszystkim o brak zagrożenia życia i zdrowia, a także o brak zagrożenia innych istotnych dla jednostki wartości np. pracy, posiadanych dóbr materialnych, wolności. Wynika z tego, że znaczenie pojęcia bezpieczeństwo ludzkie jest szersze niż wydźwięk słowa „bezpieczeństwo” użytego bez żadnych dodatkowych określeń (Rechlewicz, 2012, s. 28, 29). Bezpieczeństwo ludzkie i poczucie bezpieczeństwa zależne od indywidualnych cech osobowości oraz doświadczeń własnych i osób najbliższych, jest najważniejszą wartością (Korzeniowski, 2012, s. 85). Wynika z tego, że powinno zostać uwzględnione w ofercie dydaktycznej skierowanej do osób pragnących na poziomie studiów wyższych poznać i pogłębić wiedzę z tej problematyki, a następnie wykorzystać ją w przyszłym życiu zawodowym.

Bezpieczeństwo narodowe, stanowiące jeden ze składników bezpieczeństwa międzynarodowego, można rozpatrywać jako agregat bezpieczeństwa wspólnot lokalnych, na które składa się poczucie bezpieczeństwa ich członków (rysunek 2). Jednocześnie niski poziom bezpieczeństwa międzynarodowego przekłada się na obniżenie bezpieczeństwa narodowego, lokalnego i zarazem ludzkiego. Obecnie zainteresowanie bezpieczeństwem przenosi się z poziomu państwa na poziom jednostki ludzkiej i zaczyna być wyrażane w postrzeganiu poczucia bezpieczeństwa (*Bezpieczeństwo ludzkie*, 2013).

Rys. 2. Piramida bezpieczeństwa

Źródło: Opracowanie własne.

W programach kształcenia wszystkich specjalności na kierunku studiów: Bezpieczeństwo Narodowe występują przedmioty nauczania obejmujące problematykę bezpieczeństwa międzynarodowego, narodowego i lokalnego, ogólnie i w różnych jego

aspektach. Wobec tego wprowadzenie do programu kształcenia przedmiotu: Bezpieczeństwo ludzkie, wypełni lukę, która dotąd istnieje w procesie kształcenia.

Biorąc pod uwagę plany zajęć na studiach licencjackich i magisterskich, zasadnym byłoby wprowadzenie przedmiotu: Bezpieczeństwo ludzkie do programu studiów licencjackich. Z uwagi na to, że na II roku realizowany jest przedmiot System bezpieczeństwa narodowego, a na III – problematyka dotycząca bezpieczeństwa międzynarodowego i bezpieczeństwa lokalnego, zatem zasadne byłoby ujęcie przedmiotu: Bezpieczeństwo ludzkie na I roku studiów licencjackich na kierunku: Bezpieczeństwo Narodowe.

W niedalekiej przyszłości, wartym rozważenia, jest utworzenie na kierunku studiów: Bezpieczeństwo Narodowe, specjalności: Bezpieczeństwo Ludzkie. Pierwszy tego rodzaju kierunek studiów magisterskich (dwuletnich) został utworzony na duńskim Aarhus University (*Master's*, 2014). Wówczas UAM, stałby się drugą uczelnią w Europie kształcąca w dziedzinie bezpieczeństwa ludzkiego i zarazem przygotowującą kadry do pracy m.in. w strukturach organizacji pozarządowych (NGO's), rządowych, Narodów Zjednoczonych (np. UNHCR, UNDP) i gremiów doradczych.

Bibliografia

- Bezpieczeństwo człowieka* (2013), http://pl.wikipedia.org/wiki/Bezpiecze%C5%84stwo_cz%C5%82owieka, 21.01.2015.
- Bezpieczeństwo ludzkie* (2013), http://pl.wikipedia.org/wiki/Bezpiecze%C5%84stwo_ludzkie, 21.01.2015.
- Bogdański W. (2009–10), *Personifikacje rzymskie na monetach*, „Biuletyn Informacyjny”, nr 4.
- Celestial Origin*, http://securitasoverseas.com/origins_3.html, 15.01.2015.
- Czaputowicz J. (2012), *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Współczesne koncepcje*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Fehler W. (2012), *Bezpieczeństwo wewnętrzne współczesnej Polski. Aspekty teoretyczne i praktyczne*, Druk Arte, Warszawa.
- Gawłowski S., Listowska-Gawłowska R., Piecuch T. (2010), *Bezpieczeństwo energetyczne kraju*, Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, Koszalin.
- Gloger Z. (2010), *Encyklopedia staropolska/Berło*, http://pl.wikisource.org/wiki/Encyklopedia_staropolska/Ber%C5%82o, 16.01.2015.
- Grecka oliwa* (2013), <http://www.olivepharm.pl/grecka-oliwa.html>, 16.01.2015.
- Human Development Report* (1994), Oxford University Press, Oxford–New York.
- Informacja dla obywateli USA: Bezpieczeństwo osobiste*, <http://polish.poland.usembassy.gov/poland-pl/warden/informacja-dla-obywateli-usa-bezpieczestwo-osobiste.html>, 21.01.2015.
- Jabłko królewskie* (2014), http://pl.wikipedia.org/wiki/Jab%C5%82ko_kr%C3%B3lewskie, 16.01.2015.
- Kaźmierczak-Pec D. (2014), *Bezpieczeństwo w rzeczywistości ponowoczesnej*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego”, nr 2.
- Korzeniowski L. F. (2012), *Podstawy nauk o bezpieczeństwie*, Wydawnictwo Difin SA, Warszawa.
- Leaning on that Handy Column* (2010), http://www.forumancientcoins.com/moonmoth/reverse_securitas.html, 15.01.2015.
- Master's degree programme in human security – introduction* (2014), <http://kandidat.au.dk/en/human-security/>, 22.01.2015.

- Miasto (mola olearia)*, http://www.honga.net/totalwar/rome2/building.php?l=pl&v=rome2&f=emp_armenia&b=east_olive_3, 19.01.2015.
- Niedzielski R. (2010), *Bezpieczeństwo jednostki – wybrane aspekty systemu zabezpieczeń*, „Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej”, nr 1.
- Rechlewicz W. (2012), *Elementy filozofii bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo z perspektywy historii filozofii i filozofii polityki*, Wydawnictwo Difin SA, Warszawa.
- Securitas*, <http://portalwiedzy.onet.pl/16530,,,,securitas,haslo.html>, 15.01.2015.
- Securitas* (2013), <http://pl.wikipedia.org/wiki/Securitas>, 16.01.2015.
- Sekściński A. (2013), *Bezpieczeństwo wewnętrzne w ujęciu teoretycznym. Geneza i współczesne rozumienie w naukach politycznych*, „e-Politikon”, nr 6.
- Słownik. Część I. Wykaz głównych kategorii pojęciowych przyjętych na potrzeby przeprowadzenia Strategicznego Przeglądu Bezpieczeństwa Narodowego*, <http://www.spbn.gov.pl/sbn/archiwum-spbn/informacje-o-spbn/sownik/3191,Sownik-pojec.html>, 22.01.2015.
- Szpyra R. (2012), *Bezpieczeństwo militarne państwa*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa.
- Świniarski J. (1997), *O naturze bezpieczeństwa. Prolegomena do zagadnień ogólnych*, Agencja Wydawnicza ULMAK, Warszawa–Pruszków.
- Trubas M., *Wprowadzenie do bezpieczeństwa*, http://edb.wsie.pl/files/1413/4762/0731/Wprowadzenie_do_bezpieczestwa.pdf, 21.01.2015.
- Urbanek A. (2013), *Ludzki wymiar bezpieczeństwa*, w: *Wybrane problemy bezpieczeństwa. Dziedziny bezpieczeństwa*, red. A. Urbanek, Wydawnictwo Społeczno-Prawne, Słupsk.
- Ustawa z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych (2010), Dz. U. 2010, Nr 182, poz. 1228.
- Wieniec laurowy* (2013), http://pl.wikipedia.org/wiki/Wieniec_laurowy, 16.01.2015.
- Williams P. D. (2012), *Badania bezpieczeństwa. Wprowadzenie*, w: *Studia bezpieczeństwa*, red. P. D. Williams, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Wojtaszczyk K. A. (2009), *Bezpieczeństwo państwa – konceptualizacja pojęć*, w: *Bezpieczeństwo państwa. Wybrane problemy*, red. K. A. Wojtaszczyk, A. Materska-Sosnowska, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa.
- Zajac J. (2009), *Bezpieczeństwo państwa*, w: *Bezpieczeństwo państwa. Wybrane problemy*, red. K. A. Wojtaszczyk, A. Materska-Sosnowska, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa.
- Zięba R. (1997), *Kategoria bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*, w: *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, red. D. B. Bobrow, E. Halizak, R. Zięba, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa.